

УДК: 343.13

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-78-1-186-190>

Шапарь Артем Олександрович,

кандидат юридичних наук

*(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5327-701X>

Татаренко Світлана Вячеславівна,

аспірант

*(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-0227>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

У статті розглянуто теоретичні положення організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві. Визначено законодавчі вимоги до фіксації і документування отриманих за наслідками їх проведення результатів. Особливу увагу зосереджено на потенційному ризику порушення конституційних прав та свобод людини і громадянина у разі порушення вимог чинного кримінального процесуального законодавства під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії; оперативно-розшукові заходи; досудове розслідування.

Постановка проблеми. У сучасних правових реаліях ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень значною мірою залежить від якості чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема правового регулювання збирання, дослідження та використання доказів. Забезпечення слідчого додатковими засобами розкриття і розслідування злочинів шляхом закріплення у вітчизняному законодавстві інституту негласних слідчих (розшукових) дій, по-перше, значно прискорює та спрощує проведення досудового розслідування, підвищує ефективність боротьби зі злочинністю, а також запроваджує нові механізми отримання доказів у випадках, коли відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. По-друге, виникає значний ризик порушення основоположних прав і свобод громадян, що може призвести до наростання кризових явищ унаслідок зниження довіри до діяльності правоохоронних органів та держави в цілому. Тому теоретичний і практичний інтерес становлять проблеми нормативно-правового регулювання негласних заходів у кримінальному провадженні для визначення можливостей удосконалення процесуальної форми негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у взаємозв'язку із забезпеченням дотримання прав і законних інтересів людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з визначенням сутності та порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, досліджували такі науковці, як В. О. Глушков, В. Г. Дрозд, М. В. Корнієнко, Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков,

М. Ю. Мирошніченко, В. А. Молдован, М. А. Погорецький, В. М. Тертишник, В. О. Ходанович та інші. Водночас М. Г. Вербенський, Л. М. Лобойко, Л. Д. Удалова, О. М. Чистолінов указували на функціональні проблеми застосування негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у процесі розкриття і розслідування кримінальних правопорушень з урахуванням неодноразових змін у кримінальному процесуальному законодавстві України. Незважаючи на численні наукові здобутки щодо вдосконалення норм чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), усе ж існує ризик надмірного обмеження прав людини на досудовому розслідуванні, що й обумовлює необхідність більш змістовного дослідження окремих аспектів нормативно-правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів для того, щоб сприяти належному виконанню завдань кримінального провадження.

Метою статті є розкриття особливостей нормативно-правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві та формулювання рекомендацій з їх практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. Правовою основою проведення негласних слідчих (розшукових) дій, захисту інформації під час здійснення цих слідчих дій є Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 і зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17.08.2005 за № 3902/11182, та інші нормативно-правові акти.

Негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла й майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України [1].

На проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують певні конституційні права людини, уповноважені: слідчі органів внутрішніх справ, органів безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань (з дня початку його діяльності), а також уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, які проводять негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів слідчими під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

За рішенням керівництва органу до здійснення або участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії залучаються оперативні підрозділи, які входять до складу державного органу, визначеного у статті 246 КПК України, вони є уповноваженими оперативними підрозділами.

Основними видами процесуальних документів, які складаються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є: постанова, клопотання, ухвала слідчого судді, доручення та протоколи.

Рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор викладає в постанові, яка має відповідати вимогам статей 246, 251 КПК України, якщо ця дія проводиться без дозволу слідчого судді, або в невідкладних випадках, передбачених ст. 250 КПК України.

Клопотання слідчого, прокурора слідчому судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинне відповідати вимогам, зазначеним у ст. 248 КПК України, та матеріалам кримінального провадження, які надаються лише на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення негласної слідчої (розшукової) дії [2].

Під час складання клопотання інформація про ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання, прізвище, ім'я та по батькові особи, права якої тимчасово обмежуються, або адресу, за якою планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, має в подальшому ключове значення у процесі проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії. Насамперед саме від її точності залежить результат проведення негласної слідчої (розшукової) дії, тому особа, яка складає клопотання, повинна перевірити достовірність, правильність цих даних неодноразово. Складене та погоджене з прокурором клопотання слідчого надається слідчим на розгляд голові чи за його визначенням іншому судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (ст. 247 КПК України) [2].

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії слідчий може самостійно, спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам (п. 6 ст. 246 КПК України) [2]. Слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України) [2]. Якщо матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, як правило, надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження. До доручення слідчого, прокурора додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування.

Керівник органу відповідно до відомчих нормативно-правових актів визначає виконавця – оперативний підрозділ (оперативні підрозділи). Така негласна слідча (розшукова) дія, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам органів внутрішніх справ та Служби безпеки України.

Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи. За результатами виконання доручення оперативний співробітник (працівник) складає рапорт із зазначенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів. Протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона здійснюється за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Періодичність складання протоколів залежить від виду негласної слідчої (розшукової) дії, терміну її проведення (одномоментно чи впродовж часу), від доручення слідчого, прокурора, але в будь-якому випадку безпосередньо після отримання фактичних даних, які можуть використовуватися як докази для встановлення місця перебування особи, що розшукується, про

кожний випадок огляду, виїмки, дослідження матеріалів про результати негласної слідчої (розшукової) дії тощо. Кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Додатки до протоколу мають бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами осіб, які виконували негласну слідчу (розшукову) дію (ст. 105 КПК України) [2].

Фіксація результатів негласної слідчої (розшукової) дії повинна здійснюватися так, щоб завжди була можливість експертним шляхом установити достовірність цих результатів.

Особа, конституційні права якої були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження (ст. 253 КПК України) [2]. У повідомленні зазначається вид негласної слідчої (розшукової) дії, а також подальше використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні або їх знищення. Конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Висновки. Упровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій у вітчизняне кримінальне судочинство стало вагомим засобом посилення боротьби зі злочинністю. Сучасне правове регулювання зазначеного інституту спрямовано на забезпечення балансу між інтересами ефективного кримінального переслідування, з одного боку, та захистом прав і свобод особи від надмірного втручання держави, з іншого боку. Дотримання встановлених правових процедур щодо підстав та порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві є головною умовою допустимості використання отриманих за їх результатами фактичних даних.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 01.02.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#> (дата звернення: 01.02.2022).

References

1. Pro operativno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy* [On operational and investigative activities. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*]. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. St. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (data zvernennia: 01.02.2022) [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy* [Criminal Procedure Code of Ukraine. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*]. 1992. № 22. St. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#> (data zvernennia: 01.02.2022) [in Ukrainian].

Shapar Artem,

PhD in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5327-701X>

Tatarenko Svitlana,

Postgraduate Student

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-0227>

NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS

The scientific article contains the theoretical provisions of the organization and conduct of covert investigative (search) actions and operational-search activities in criminal proceedings. Legislative requirements for fixing and documenting the results obtained as a result of their implementation are determined. Particular attention is focused on the potential risk of violating the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen in case of violation of the requirements of the current criminal procedural legislation during covert investigative (search) actions and operational search activities. In modern legal realities, the effectiveness of pre-trial investigation of criminal offenses depends not only on the level of professionalism of law enforcement agencies, but also on the quality of current criminal procedure legislation governing the procedure and limits of its implementation. At the same time, many experts pointed to the functional problems of using covert investigative (search) actions and operational-search measures in the process of disclosing and investigating criminal offenses, taking into account repeated changes in the criminal procedural legislation of Ukraine. Despite numerous scientific achievements in the direction of further improvement of the norms of the current Criminal Procedure Code of Ukraine, the existing risk of excessive restriction of human rights in pre-trial investigation necessitates a more meaningful study of certain aspects of the legal regulation of covert investigative (search) actions and operational-search measures, contributing to proper fulfillment of the tasks of criminal proceedings. Thus, the theoretical and practical interest are the problems of legal regulation of covert measures in criminal proceedings to determine opportunities to improve the procedural form of covert investigative (investigative) actions and operational measures in close connection with respect for human rights and legitimate interests.

Key words: *investigative (search) actions; operational-search measures; pre-trial investigation.*

Надіслано до редколегії 07.02.2022
Рекомендовано до публікації 17.02.2022